

Karel Svoboda, Rusko a revoluce v letech 1830-31. Disertační práce. Praha, Univerzita Karlova v Praze, Fakulta sociálních věd, Institut mezinárodních studií, Praha 2009, 251 s.

Disertační práce Mgr. Karla Svobody *Rusko a revoluce v letech 1830-31* je zaměřena na zdánlivě již zevrubně prostudované, ve skutečnosti však stále ještě bílá místa nabízející téma. Jedním z nich jsou právě ruské reakce na revoluce, které zachvátily Evropu v letech 1830-31. Na předložené práci je navíc cenné, že autor téma zpracovává konkrétně s vytýčením tezí, které postupně na bázi zevrubného studia pramenné základny prokazuje či vyvrací. Nic nestaví apriorně. Kriticky se rovněž vypořádává s poznatky, které jsou obsaženy v literatuře. I když výsledkem není zcela nový obraz, prokázání skutečnosti je cenné, reálné a plastické. Práci lze proto považovat za hodnotný příspěvek jak k dějinám vysoké politiky tak každodennosti.

Karel Svoboda rozdělil práci do několika kapitol, v nichž postupně sledoval nejprve nejobecnější jevy a jejich souvislosti, především evropské revoluční dění počátku 30. let 19. století vyvolané francouzskou červencovou revolucí a jejím mezinárodněpolitickým rámcem. Následně pojednal o konkrétních projevech belgického povstání a rozpadu Spojeného nizozemského království a o povstání v Polském království. Jak v těchto částech, tak zejména v těch, které následující, pečlivě popsal ruský fenomén, zejména ruský obraz zmíněných událostí a ruskou reakci na ně. Poslední část pak věnoval vnitřním poměrům panujícím v ruském státě v první polovině 19. století.

Pozitivní na práci nesporně je, že autor na revoluční vlnu let 1830-31 hleděl jako na zatěžkávací zkoušku, která byla pro ruské prostředí determinována skutečností, že ruský car Mikuláš I. chápal roli na trůnu jako povinnost předat zemi tak, jak ji zdědil. Tedy bez jakýchkoli výrazných politických změn, tedy v samoděržavně imperiálním uskupení. Současně ovšem prokázal, že ne všichni carovi diplomaté stoprocentně dodržovali carovy instrukce, resp., že v mnoha případech kvůli velké vzdálenosti Petrohradu se museli sami rozhodnout, jak na návrhy západních velmocí zareagovat. Přínos práce K. Svobody navíc spočívá v tom, že zřetelně odlišil vrcholnou ruskou politiku od obdobné politiky tzv. západních velmocí. Nejen v této souvislosti přitom náležitě objasnil roli jedince (a to nejen ruského cara) v politicky rozhodovacím procesu.

Práci K. Svobody lze v mnohém směru hodnotit pozitivně. Cenné a objevné je zejména kritické zpracování velkého množství různorodé pramenné základny. Pozitivně, jak již bylo výše naznačeno, lze hodnotit i rozbor řady konkrétních jevů, např. prokázání, že ruská

armáda byla natolik slabá, že nebyla schopná samostatné akce za hranicemi ruského impéria. Na výrazně organizačně i technicky vybaveném Západu již vůbec ne.

V leccčems lze však také mít vůči autorovým tvrzením výhrady:

- 1) Jak autor uvádí, jeho cílem bylo vysvětlit proč a jak Rusko a jeho představitelé reagovali na červencovou revoluci ve Francii, následné revoluční hnutí v Belgii a na povstání v Polském království. Za tímto účelem v úvodu práce vysvětlil, proč v textu užívá, jak sám tvrdí „obecně známé“ pojmy. Mezi ně zařadil termíny „Videňská ujednání z roku 1815“, „koncert velmocí“ a „celoevropskou válku“. Kupodivu ponechal stranou vysvětlení, jak chápe pro svoji práci kruciální termín „Polsko“. V českém prostředí je obvyklé užívat termín „Polsko“ až pro období po r. 1918. Spojování termínu „Polsko“ s Polským královstvím, aniž by bylo vysvětleno, že se jedná o část někdejší Rzecz pospolite, považuji za pochybení. Autor pak totiž užívá formulace, se kterými lze souhlasit ještě méně: „*Polský národ, jako plně konstituovaná entita se svými elitami a tradicemi, byl včleněn do ruského státu*“ (s.146).
- 2) Na s. 26 autor konstatuje, že ke znovunastolení Bourbonů na francouzský trůn došlo „po Videňském kongresu“. Ve skutečnosti k němu došlo již v roce 1814.
- 3) Na s. 91 autor uvádí osoby, kterými byl ruský car Alexandr I. za svoji politiku kritizován. Ve skutečnosti byl za ni Alexandr I. kritizován daleko širším okruhem, včetně členů jeho širší rodiny, tedy velkoknížaty.
- 4) Pro pochopení vztahu ruské společnosti k Polákům v revolučním období 1830-31 by bylo vhodné upozornit na tzv. historické zkušenosti. V práci totiž absentuje zmínka o historicky apriorní nedůvěře Rusů vůči Polákům vyvolané zejména polským obsazením Moskvy v roce 1610.
- 5) „*Dvacátá léta*“, o kterých hovoří autor na s. 92, jsou ve skutečnosti „*třicátá léta*“. Pokud však autor skutečně zamýšlel „*dvacátá léta*“, pak jde o pomýlení ve sledu událostí.
- 6) Tajné spolky, o kterých autor hovoří na s. 93, vznikaly v Evropě již v 18. století. Např. zednářské spolky, jimiž bylo nesporně děkabristické hnutí ovlivněno.
- 7) Textilní průmysl má v Rusku kořeny v době Petra I. Není tudíž správné tvrzení na s. 95, že v podmínkách carského Ruska se do té doby jednalo „*prakticky o neznámý fenomén*“. Svoje konstatování na s. 95 autor poněkud koriguje na s. 228, kde uvádí: „*Manufaktury, které byly Petrem zaváděny, se samozřejmě rozvíjely i v období Mikuláše I.*“ Je třeba ovšem upozornit, že Petrem I. se tradice zakládání manufaktur

teprve zrodila a že další manufaktury vznikaly v průběhu celého 18. století. Zvláště za carevny Alžběty I. byla tato aktivita hodně intenzivní (srov. níže citovanou publikaci Fr. Stellnera).

- 8) Např. František Stellner v knize *Rusko a střední Evropy v 18. století* (Praha 2009) jasně prokázal, že Rusko v 18. století již rozhodně nebylo neznámou zemí, a že to rozhodně nebyla jen vláda Kateřiny II., která si získala ohlas u evropské inteligence, jak tvrdí autor na s. 148.
- 9) V téže souvislosti upozorňuji na opojení evropských romantiků druhé poloviny 18. století a počátku 19. století Slovy a Rusy zvláště a na jistou (ale jen jistou) míru „vystřízlivění“, které přinesly vnitřně politické i vnějšně politické změny vlády Pavla I.
- 10) Autorovo tvrzení na s. 156, že vládní představitelé „*museli mluvit radikálně jinak na veřejnosti a při diplomatických jednáních*“ nikterak nevysvětluje ruská specifika, jak se autor domnívá.
- 11) Není zřejmé, jak autor na s. 201 dospívá k určení početního stavu 850 tisíc aktivně sloužících ruských vojáků –přirazený odkaz uvádí 500 tisíc až milión. Stejně tak není zřejmé, z čeho autor na stejném místě usuzuje, že proti Polákům mohlo být postaveno zhruba 180 tisíc vojáků.
- 12) Pro vysvětlení názorů ruské společnosti na sledované události by měla být práce obohacena o faktor výchovy ruské společnosti k pevnému citu vůči silnému impériu a faktor výchovy k nutnosti obrany impéria vůči permanentnímu nepříteli, který prý neusiluje o nic jiného než o to najít vhodnou příležitost, jak Rusku uškodit. Zcela nezbytné to je zejména v souvislosti se zmínkou o Uvarovově triádě.

Připomínky je třeba vznést i vůči formální stránce zpracování.

- 1) Přepis ruských termínů a jmen není v práci jednotný, v několika případech se dokonce objevují anglikanismy.
- 2) Formulace typu uvedeného na s. 19: „*...boj ...byla bojem ... ale i boje ...*“, které se v textu, bohužel, opakují, jsou prakticky nepochopitelné.
- 3) Na některých místech (např. na s. 20) chybí bibliografické odkazy, není tudíž zřejmé, z jaké literatury či pramenů autor čerpal a proč k uvedeným závěrům dospěl.

- 4) V řadě případů dochází k opakování informací, zejména o postavení a funkcích osobností. Některé informace naproti tomu chybí. Např. podstatná informace, kdy Lieven zastupoval vicekancléře Nesselroda v práci obsažena není.
- 5) Autor nepracuje jednotně se jmény a zejména s tzv. otěčestvem. V odborné práci je obvyklé v prvním výskytu použít plné znění (případně doplněné biografickými odkazy) a dále již zkracovat. Autor ale některá jména, např. Benkendorfa neustále opakuje v plném znění. Navíc několikrát opakuje jeho profesi, nečiní tak však jednotně. Jednou je pro něj Benkendorf ministr, podruhé šéf četnictva, potřetí šéf policie, počtvrté velitel III. oddělení soukromé kanceláře Jeho Veličenstva.

Z uvedených připomínek je zřejmé, že práci by prospěly nejen důsledné korektury s ohledem na českou gramatiku, ale i např. rejstřík či stručný slovníček, který by nedostatky formálního rázu napravil.

Níže uvádím dotazy, o nich rovněž předpokládám, že je autor práce zodpoví:

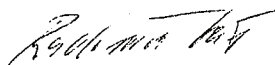
- 1) Jde na s. 10 autorovi skutečně o to sledovat „prehistorii problému“ ?
- 2) Co je míněno konstatováním uvedeným na s. 21: „*práce se nicméně zcela v duchu pozitivizmu zdržuje poměrně striktně výraznějších závěrů*“ ?
- 3) V čem tkvěly „*nesmírně vřelé vztahy*“ mezi Francií a Ruskem před červencovou revolucí, o nichž píše autor na s. 26 ?
- 4) Co je míněno konstatováním uvedeným na s. 37: „*setkání s Ludvíkem Filipem měla formálně čistě soukromý charakter*“ ?
- 5) Co je na s. 40 míněno termínem „*severní dvory*“ ?
- 6) Co je na s. 44 míněno termínem „*východní mocnosti*“ ?
- 7) Je oprávněné užívat pro období první poloviny 19. století termín „*velvyslanec*“ ?
- 8) Je oprávněné střídát termíny „*nizozemský*“ a „*holandský*“, resp. „*Nizozemsko*“ a „*Holandsko*“ jako synonyma ? (uváděno např. na s. 61, 70, 78)
- 9) Co autor míní na s. 62 termínem „*čtyřstranná aliance*“ ?
- 10) Jak lze vysvětlit větu „*Velká Británie si po celou dobu trvání konference řešila svoje vlastní vnitropolitické otázky, její vedení nebylo nijak pevné*“ ?
- 11) Co je na s. 72 míněno termínem „*celé případné koalice*“ ?
- 12) Co je na s. 78 chápáno formulací „*východní mocnosti*“, když je uváděno, že se proti jejich politice bouřilo Prusko?

- 13) Jak na skutečnost začlenění některých polských důstojníků, kteří uprchli v roce 1831 do západní Evropy, reagoval ruský car? (s. 87)
- 14) V čem měl Skrzynecki pokračovat (s. 87) ?
- 15) Jednalo se v případě Mikulášova vztahu k belgické revoluci vskutku o problém v ideologické rovině. Nešlo rovněž, a to především, o mocenský aspekt a misijní roli Ruska?
- 16) V případě formulce „... *nehodlají ozbrojenou akci podpořit, alespoň ne dočasně*“ je vskutku míněno, že ji chtěly podpořit trvale?
- 17) Co je míněno formulací: „... *Veškerou moc v rámci Polského království drželi podle ústavy Poláci. Všichni představitelé šlechty byli Poláci, rolníci byli polští*“ (s. 93)?
- 18) Co je míněno formulací: „*Ze snahy o zajištění klidu vycházela i politika carské vlády směrem k polským oblastem, se zřetelnou preferencí hospodářské oblasti*“ ?
- 19) Je možné stanovit rozdíl mezi počtem obyvatel toho, co autor označuje jako „Polsko“ mezi léty 1796 a 1830, jak uvádí na s. 95? Termínem „Polsko“, pokud bychom ho byli schopni akceptovat, by zřejmě v r. 1796 bych chápán ruský zábor a v roce 1830 Polské království. Mezi těmito útvary však nastaly dosti podstatné územní změny.
- 20) Co je míněno na s. 99 termínem „*III. oddělení četnictva*“?
- 21) Co je míněno na s. 100 termínem „*ruští dvořané*“. Jde autorovi o přejmutí ruského pojmu „*dvorjaně*“, který je označením pro určité šlechtické kruhy, nebo v češtině užívaný termín „*dvořané*“ spojovaný s příslušníky dvora ?
- 22) Lze pro první polovinu 19. století hovořit o „*Maďarsku*“, jak autor činí na s. 112 ?
- 23) Co je míněno formulací uvedenou na s. 114: „*Prusko navíc vidělo v revolučních hnutích i problém sám o sobě*“?
- 24) Co je míněno termínem uvedeným na s. 124 „*polská církev*“?
- 25) Co je míněno formulací uvedenou na s. 129 „...*odmítal přijmout pověřovací listiny polských představitelů, ať již s jakoukoli mírou samozvanosti*“?
- 26) Co je míněno termínem uvedeným na s. 192 „*vedoucí ministerstva*“ ?
- 27) Autor na s. 203 tvrdí, že na vrub cholery a jiných nemocí připadlo 90 tisíc mrtvých. V poznámce však konstatuje „*Vysoké číslo je dáno tím, že většina vojáků byla hospitalizována několikrát po sobě*“. Je tím snad míněno, že znovu byli hospitalizováni již mrtví?
- 28) Vskutku se autor domnívá, že „*Otázka úlohy veřejného mínění v rámci absolutistického státu byla samozřejmě vždy omezená*“?

- 29) Co autor chápe termínem „*ruská vláda*“, který užívá např. na s. 220? Vládní kabinet v této době neexistoval, každý ministr byl osobně odpovědný panovníkovi, je tedy nepravděpodobné, že by ministři názory nějak koordinovali či se dokonce jednotně vyjadřovali.
- 30) Je-li na s. 221 zmíněno polské slovanství, proč autor neodkazuje na práce českých autorů o něm?
- 31) Na s. 221 autor hovoří o obavách ruského cara Mikuláše I. ze šíření liberálních myšlenek. Je to zjednodušení, které se v literatuře obvykle užívá. Obával se však Mikuláš vskutku jen „liberálních myšlenek“? Vždyť v předchozím textu autor tak důsledně rozebírá Mikulášovy obavy z revoluce.
- 32) Jak je možné, že „*v roce 1830 ještě státní pokladnu daleko více vyplenily revoluční bouře v celé Evropě*“, když na s. 87 autor uvádí, že pozice ruské diplomacie se nacházela „*v nepříjemné pozici pozorovatele*“ a na s. 95, že „*...Mikuláš se ocitl v osobně neřešitelné situaci, kdy prakticky musel trvat na státu quo, zatímco jiné možnosti byly zcela irelevantní*“?
- 33) Na s. 238 najdeme tvrzení: „*Obchod mezi Polským královstvím a Ruskem představoval naprosto specifickou situaci a věnuji se mu detailně v kapitole o polsko-ruských finančních vztazích*“. Kde se tato kapitola nachází?

Disertační práce Mgr. Karla Svobody *Rusko a revoluce v letech 1830-31* je cenným příspěvkem k obecným dějinám první poloviny 19. století. Její význam spočívá v zevrubné analýze přešlé pramenů. Řada závěrů je náležitě zdůvodněna, předem vytčené teze zřetelně prokázány nebo naopak vyvráceny. Práce však strádá řadou drobnějších nejasností, nepřesných formulací a omylů. Aby práce splnila náležitosti, které jsou na disertační práci kladeny, je nezbytné, aby autor připomínky vysvětlil, případně stanoviska oponenta vyvrátil jako nerelevantní.

V Brně dne 17.1.2010

Doc. PhDr. Radomír Vlček, CSc.